

УДК [070(477.82):371]"192"

<https://doi.org/10.33402/zuz.2023-19-57-69>

Діана МІШКЕВИЧ

магістр

*кафедри новітньої історії України ім. М. Грушевського
Львівського національного університету ім. І. Франка*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6751-9306>

e-mail: diana.mishkevych@gmail.com

ВОЛИНСЬКА ПРЕСА У 1920-х РОКАХ І ТЕМА ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано кілька періодичних видань, опублікованих на Волині у 1920-х роках. Зазначено головні проблеми волинського українського шкільництва, які постали одразу після завершення війни, а саме: недостатня кількість шкільних приміщень для здійснення навчального процесу, брак коштів із державного бюджету для підтримки освіти у краї, потреба видачі кредитів на будівництво закладів освіти. Висвітлено питання утисків україномовної школи у рамках польської політики асиміляції населення та заснування на їх місці двомовних шкіл відповідно до освітнього закону міністра освіти С. Грабського або ж повне переведення освітніх закладів на польську мову навчання.

Обґрунтовано проблему відсутності кваліфікованих вчительських кадрів для повноцінного функціонування шкіл із українською мовою навчання. Встановлено головні мотиви проведення законоучительського з'їзду в Почаєві, однією з головних тем для обговорення якого було питання українських шкіл та організація їх роботи.

Згадано про низький рівень публікації україномовної літератури різного роду, порівняно з виданнями поляків та євреїв. З'ясовано причини конфліктів між українцями та поляками, які проживали на Волині, що зазвичай полягали у питаннях мови.

Ключові слова: українське шкільництво, преса, Волинь, утравістичні школи, С. Грабський, С. Добруцький, законоучительський з'їзд.

У період, коли інформація ще не могла так швидко поширюватися, порівняно з нинішнім часом, одним із найкращих способів донесення новин до людини була преса. Промовисті заголовки газетних рубрик могли за лічені секунди ознайомити з подіями, що відбуваються у світі, окремій державі, місті чи малому населеному пункті. По закінченню Першої світової війни свою діяльність поступово розгортали десятки україномовних газет різної тематики. На території Волинського воєводства у різний період його існування діяли редакції безлічі часописів, що на своїх сторінках відображали питання політики, освіти, сільського господарства, місцевого самоврядування, громадських організацій, літератури, мистецтва. Здебільшого газети були багатопрофільними – вміщували теми з усіх сфер життя. Рідше траплялися публікації вузького профілю, як-от газети з порадами для господарства чи суто політичні, метою яких було ознайомити населення з прийдешніми виборами, коли ті були на часі.

Досліджень із історії поширення та тематики часописів, що були розповсюджені на території Волинського воєводства, зовсім небагато. У монографії Степана Костя (Степан, 2022) описано окремі факти з історії преси другої половини XIX – першої половини XX ст. на території Буковини, Волині, Карпатської України. Також у його науковій розвідці виділено окремі види преси і призначено їм окремі розділи: професійна преса, дитяча преса, жіноча преса, спортивно-руханкова та краєзнавча преса. Детальніше описують стан україномовної преси Волині публікації Ігоря Павлюка (Павлюк, 2006, с. 19), Лариси Понедельник (Понедельник, 2012), Софії Степанюк (Степанюк, 2022). Остання присвятила своє дослідження діяльності та головним темам часопису «Українська нива», який видавався у 1927–1936 рр.

Окремої уваги заслуговує дисертація Л. Понедельник «Літературно-мистецьке життя Волині у міжвоєнний період (1921–1939) рр.» (Понедельник, 2015), зі змісту якої ми можемо не тільки прослідкувати за розвитком літературного життя Волині, бібліотечної справи, мистецьких здобутків у досліджуваний період, а й розглянути розвиток видавничої справи.

Висвітлення теми української середньої освіти, що часто потрапляла до рубрик волинської преси, зовсім поверхнево представлено у сучасних дослідженнях. Для вивчення історії Волинського краю міжвоєнного періоду важливим є використання джерел, зокрема газетних статей, які розкривали тогочасні події без художнього викривлення та показували вплив освітніх проблем та нововведень на мешканців Волині.

Мета статті – на основі окремих рубрик волинських часописів «Дзвін», «Селянська правда», «Досвітня зоря», що публікувалися у 1920-х роках, простежити, яким чином була висвітлена проблема українського шкільництва у зазначений період, із якими труднощами зіштовхувалась польська влада, запроваджуючи свою політику в регіоні. З'ясувати, яким був відголос місцевого українського населення на події, що відбувалися з освітою, зокрема на впровадження в дію освітнього закону, автором якого був професор Станіслав Грабський.

Матеріали з фондів періодичних видань Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка, що видавали на території Волинського воєводства у міжвоєнний період, вказують на досить активне публікування у цей час україномовних часописів різної тематики. Не зважаючи на палке бажання польської влади підпорядкувати для себе всі сфери діяльності українців у межах приєднаних до Другої Речі Посполитої українських територій, а також прагнення до рішучих дій у напрямку політики асиміляції населення, окремі галузі змогли зберегти свою українську самобутність та продовжували популяризувати мову, культуру, історичні надбання.

У період між 1921 та 1939 рр. на території Волині виходило приблизно 300 різних газет і журналів українською, польською, єврейською, чеською, німецькою та іншими мовами. Луцьк, Рівне, Ковель, Володимир, Дубно, Кременець, Костопіль, Здолбунів були містами, де активно працювали видавничі центри краю (Понедельник, 2015, с. 88). Здебільшого в українській періодиці друкували відомості щодо української історії, культури, матеріали краєзнавчого та етнографічного змісту, українську поезію, мемуари, часто траплялися повідомлення з діяльності громадських організацій і товариств.

У періодичних виданнях активно публікували представників провідних національних партій. Так, Українська народна партія у Рівному випускала газету «Дзвін» у 1923–1928 рр. Автори газети описували стан освіти та наголошували на негативному

впливі польської влади у бік українського шкільництва, яке намагалися полонізувати (Понедельник, 2015, с. 90).

Польська влада старалася всіляко контролювати видання україномовних газет, подекуди навіть вдавалася до каральних заходів: повністю закривала часописи, проводила судові процеси над керівниками та редакторами газет, інколи звільняла їх із місця роботи. Проте видання періодики не припинялося (Понедельник, 2015, с. 98).

Волинські часописи, першої половини 1920-х років зосереджували свою увагу на проблемах, що постали перед українським шкільництвом по закінченню Першої світової війни. Нагальною справою була нестача шкільних приміщень через повоєнні руйнування. На сторінках волинської періодики труднощі, які виникали в українських селян у повоєнні роки, можна простежити на прикладі статей газети «Селянська правда». Увага зосереджена на проблемах Горохівського повіту. Зазначено, що до початку війни у повіті повноцінно функціонували 80 шкіл (75 із яких – початкові) та працювало 142 вчителі й навчалася загалом 4 963 учні. Війна знищила у повіті 44 шкільних будинки, 32 було зруйновано на 35 %. Відповідно катастрофічно не вистачало приміщень для повноцінного шкільного процесу. Відбудувати школи коштами громади видається абсолютно неможливим, тому автор наголошує на необхідності «грубої» допомоги з боку держави. Станом на 1923 р. повіт мав уже 52 школи з 72 вчителями, із яких 49 за національністю були поляками, 16 – українцями, решта – представники національних меншин. Повністю українських шкіл на той час у повіті вже не існувало, натомість було декілька установ, що могли викладати окремі предмети українською мовою. У статті йдеться також про брак учительського персоналу, водночас вчителям українського походження категорично відмовляли у роботі (З Волині, 1923а).

На території Волинського воєводства поступово проводилася повоєнна відбудова. Звичайно українці зіштовхувалися з чималими перешкодами, бракувало будівельних матеріалів. У плані шкільництва за час відбудови станом на 1 січня 1927 р. вдалося відновити 169 шкільних приміщень (Відбудова, 1927).

Так званою допомогою від держави у грошовому еквіваленті ставали кредити. Як зазначено у газеті «Народний вісник», на початку 1928 р. на будівництво нових та реставрацію старих шкільних приміщень Міністерство освіти для Кураторії Волинської шкільної округи в Рівному відкрило кредит на суму 80 000 злотих на будову народних шкіл у гмінах Волинського воєводства. Кошти розподіляли відповідно до окремих потреб у повітах. У Ковельському повіті гміна Велицьк отримала 4 000 злотих на будівництво 2-класної школи у колонії Гай, гміна Голоби – 10 000 злотих на будову 4-класної школи в Новій Дуброві, гміна Повурськ – 4 500 злотих на будівництво 3-класної школи у колонії Цегольня. Кременецький повіт отримав 15 500 злотих на спорудження шкільних приміщень у селах Весолівка (гміна Білокриниця), Рибчій та Шумбарі (гміна Борки), Піщатинцях (гміна Борсуки). У Любомльський повіт було надіслано 8 000 злотих для побудови 2-класних шкіл у селах Борки та Руда (гміна Любомль) та 20 000 злотих для будівництва 7-річної школи Ягодзинь-Римачах (гміна Бережчі). Луцький повіт одержав 15 000 злотих для 7-річних шкіл у Лаврові (гміна Полонка) та Хорохорині (гміна Щурин) по 10 000 і 5 000 злотих, відповідно. Окрім того, 3 000 злотих було також скеровано для школи у Новому Гнезні, що у гміні Брани, Горохівського повіту. Кредит мав бути сплачений протягом 15-ти років (Кредити, 1928).

Так, 26 червня 1928 р. було видано ще один кредит для будівництва закладів освіти на суму 130 000 злотих. Розподілені вони були таким чином: 50 000 злотих – на зведення

7-річної школи у м. Ковелі, 27 000 – для школи в Ягодині-Римачах, 15 тис. злотих – у с. Хорохорин, 10 000 – для школи у передмісті Чугалі (м. Кременець), на будівництво школи у Степанській Гуті – 15 000 злотих. Для продовження будови шкіл у селах Нове Гнезно та колонії Цегельня по 10 000 і 3 000 злотих, відповідно (Гроші, 1928). Держава заохочувала спорудження нових шкільних закладів, до того ж у цьому була нагальна потреба.

Після приєднання території Волині до Другої Речі Посполитої на сторінках окремих періодичних видань можна натрапити на статті пропагандистського змісту. Звичайно звучить дуже голосно. Річ у тім, що для того, щоб передбачити обурення місцевого населення до нової влади та з метою запобігання активним проявам антипольських нахилів, польське керівництво, контролюючи видання часописів, намагалось популяризувати ідею єдності українського та польського народів. Зокрема, у газеті «Досвітня зоря» йшлося про тісні зв'язки польського народу з українським, про велику кількість спільних рис та ресурсів, які змогли б об'єднано протистояти силам Сходу та Заходу. Розуміючи, що здебільшого тиск на старше покоління українців відповідних результатів для новоствореної держави не принесе, влада визначила надати перевагу вихованню молоді у дусі національного призначення разом із міжнародною солідарністю та доброзичливістю без надмірних войовничих впливів (Загальна, 1923). Таким чином було взято курс на втручання влади до шкільної системи освіти.

Серед проблем, які виникали перед українським шкільництвом, варто також назвати питання української мови у школах. Нізвідки з'явилося твердження, що «українці не розуміють української мови». Уже згаданий часопис «Селянська правда» містить цікаву статтю щодо цієї теми. Польські пани, як наголошує автор, краще розуміються на тому, що потрібніше й зрозуміліше для українців. Такий висновок був зроблений на основі наказу до народної школи в містечку Бережниця (Сарненський повіт): замінити викладання української мови на польську, оскільки перша є не зовсім зрозумілою для місцевих мешканців. Із того часу школи з народною мовою викладання у місті більше не було (З Волині, 1923b). Така політика видається абсолютно нелогічною, оскільки більшість місцевих мешканців україномовні, хоча вона все ж є вигідною для поляків у плані активної колонізації населення.

Культурно-економічні та селянські періодичні видання Волині рідко висвітлювали інформативні факти щодо українського шкільництва. У газеті «Селянська правда» здебільшого публікували головні новини Волинського воєводства, новини з країн Західної Європи та Америки, постанови Соймів у Польщі та різні впровадження, що починали діяти на той час. «Досвітня зоря» була більш строкатим виданням. Заснована влітку 1923 р. у м. Володимирі, газета стала друкованим органом партії Українського національного єднання. Засновником був Іван Крупчинський. На її сторінках можна було знайти новини з Радянської України, Росії, Галичини, відомості з діяльності волинських «Просвіт», економічне життя. Часопис був знаним і закордоном – його читали у Польщі та навіть в Америці (Адамович, 2021). Часто друкували статтю «До шкільного сезону», у якій редактори пропонували список україномовних підручників для школярів та рекомендовану літературу для вчителів: «Ярина» – український буквар, складений Андрієм Воронцем та додаток «Як учити з букваря “Ярина”»; «Український правописний словничок» Григорія Голоскевича, «Короткий курс історії України з малюнками» Дмитра Дорошенка, «Історія Греції та Риму» Миколи Ковалевського (До шкільного, 1923). Із кожним номером рекомендовані підручники оновлювали, часто лишали у кількох номерах найважливіші, як-от буквар «Ярина».

Законоучительський з'їзд 1923 р. Православна Церква була неабияк зацікавлена у широкому впровадженні української мови у навчально-виховний процес. Із цією метою у Почаєві проводили перший на Волині законоучительський з'їзд, головою якого був єпископ Любинський Антоній. Членами цього з'їзду були представники від Єпархіальної влади, представники від духовенства, делеговані від кожного повіту, штатні законочителі у середніх і вищих школах та особи від Єпархіальної влади як досвідчені педагоги (Школа, 1923). Вони висували деякі вимоги до делегата Кураторіуму Волинського шкільного органу Арцимоновича (ім'я не встановлено), завданнями якого були керівництво та контроль за початковою та середньою загальноосвітньою, фаховою і позашкільною освітою на території певного шкільного округу, а також виділення грошей на освіту (Стрільчук, 2022, с. 54). Серед цих вимог визначальними були надання шкільному вихованню релігійно-морального змісту та обов'язкове вивчення української мови у школах, де навчаються діти, чия рідна мова – українська. У школах повинні були працювати законочителі з парафіяльного духовенства, які б викладали Закон Божий. З'їзд наголошує на важливості активної співпраці місцевих українських вчителів із священниками. Пропозицією було також забезпечити дітям на дні православних та державних свят вільне відвідування богослужіння у церквах. Важливою була профілактика сектантської пропаганди, яка на той час поширювалася серед населення. Згадувалося про релігійне виховання православних дітей у притулках. Делегат від Кураторіуму уважно вислухав всі пропозиції духовенства та пообіцяв додати їх до розгляду Куратору. Члени ж подумували над запровадженням періодичних зібрань законоучительських єпархіальних з'їздів, щоб таким чином контролювати забезпечення у середніх та вищих школах викладання Закону Божого (Про законоучительський з'їзд, 1923).

Реформа освіти професора Станіслава Грабського у волинській пресі. Оскільки Друга Річ Посполитана той час була багатонаціональною державою, потреба задовольняти культурні проблеми інших народностей була однією з пріоритетних, щоб врахувати їхні інтереси. З метою усунути національну боротьбу, що могла б загрожувати державній єдності Речі Посполитої, було ухвалено закон про народну освіту від 30 грудня 1924 р. Автором його був професор С. Грабський.

Станіслав Грабський – польський політик, державний діяч, економіст. У 1923 р. та протягом 1925–1926 рр. займав посаду міністра освіти і релігії. Він відомий насамперед тим, що проводив жорстку політику колонізації на українських землях. Саме з його ініціативи було створено програму реформування шкіл на території Волинського воєводства (та й інших підконтрольних Польщі українських землях) (Єфименко, 2004, с. 183). Закон про освіту С. Грабського передбачав перетворення окремих українських та польських шкіл на двомовні або, як ще їх називали, утравкістичні (Гаврецька, 2020). Зрозуміло, що головною метою запровадження цієї програми була повна ліквідація шкіл національних меншин, більше це стосувалося українських.

Станіслав Грабський відомий також завдяки своїй широкій науковій діяльності – не все ж погане все таки ця людина поєднувала у собі. У 1900–1939 рр. він працював викладачем, був професором економіки Ягеллонського й Львівського університетів, Господарської академії в Дублянах. Із приходом радянської влади до Польщі у 1939 р. С. Грабський був засуджений та засланий до Сибіру. Через 3 роки його реабілітували і він переїхав жити до Лондона. Згодом повернувся до Польщі і від 1946 р. працював завідувачем кафедри історії суспільного устрою Варшавського університету. Наукові

праці С. Грабського присвячені проблемам економіки, історії господарства й політики (Зашкільняк, 2007).

Повернемося до закону про освіту. Насамперед треба зауважити, що шкільний устрій був однаковим для всіх національностей, які проживали на території Речі Посполитої, з метою виховання свідомих громадян держави, які взаємно шануватимуть один одного. Школи, у яких навчалось 25 % дітей етнічних українців, білорусів чи литовців, мали право викладати предмети рідною мовою, якщо не менше ніж 40 дітей, точніше їх батьків, звернуться з такою вимогою до відділу освіти. Якщо ж тих, хто бажає навчатись мовою своєї етнічної групи, буде не достатньо, то викладовою мовою буде державна, себто польська, або ж школа стане двомовною. Також варто відзначити, що у будь-яких народних початкових чи середніх школах, де раніше не було польської мови, її запроваджували як обов'язкову. Вивчення польської літератури, історії та географії було невід'ємною частиною навчального процесу (Статут, 1923).

Польську як обов'язкову впроваджували також в учительських семінаріях на територіях Львівського, Тернопільського, Станіславського, Волинського, Поліського та Віленського воєводств, таким чином семінарії ставали двомовними (Гаврецька, 2020). Ще до впровадження закону С. Грабського окремі часописи писали про необхідність перетворення учительських семінарій Галичини, Волині та Полісся на утраквістичні (Українські, 1923). Можливо, так намагалися готувати місцеве населення до введення нового закону про освіту.

Закон також передбачав щорічне подання вимог від місцевих жителів щодо того, якого типу повинна бути школа. На жаль, згодом до нього було включено вимогу про те, що замінити мову викладання у школі можна було лише через 7 років після першого подання заявки (Крамар, 2015, с. 168). Так, польська влада отримала можливість розширювати кількість шкіл із польською мовою навчання, що змінити у подальшому було дуже складно.

Як пише автор публікації у газеті «Українська нива», яка була надрукована набагато пізніше 1936 р., завдання, яке було покладене на закон професора С. Грабського, виконано не було. Абсолютно точно можна стверджувати, що ця ухвала перекреслила самостійність українського шкільництва. Хоча така політика так само не принесла багато користі для Польської держави. З мовними проблемами представники національних меншин зіткнулися в армії. Оскільки народна школа вчила їх рідної мови, польської вони не знали, а відповідно їх треба було вчити вже у процесі. Щоб дотримуватись основних положень цього закону, на думку автора, потрібно найперше виконувати ці приписи чесно. Передусім українську і польську молодь слід виховувати з повагою до культур обох національностей, щоб не виникало протиріч. Щодо особи вчителя, то він мусить володіти обома мовами як у теорії, так і на практиці. Ці два, здавалося б, не дуже важливі чинники змогли б запобігти домінуванню однієї культури над іншою (Шкільництво, 1936а).

Хоча, як і варто було того очікувати, два вказані вище фактори не зовсім правильно розуміли ті самі вчителі на місцях у школах. Через це серед населення поширювалися думки, що польська мова має на меті значно переважати над українською, а цей незрозумілий закон є цьому підтвердженням. Виділеним шрифтом автор статті закликає переглянути зміст закону про освіту С. Грабського й утвердити кількість годин викладання української мови на рівні з польською (Шкільництво, 1936а).

У статті наголошується й на нестачі педагогічного персоналу для навчальних закладів. Коли на посаду вчителя не допускали особу зі знанням української мови, то прислалали людину з далеких районів Польщі, яка володіла винятково польською мовою. Чотирьохтижневі курси не були ідеальним вирішенням ситуації. А це, своєю чергою, створювало труднощі у навчальному процесі. Про вчителів у статті написано: «... в учительському корпусі на Волині повинно затрудуватися тільки тих людей, які всебічно знають українську мову, розуміють дух української культури й мають цілком вироблений погляд на ті методи, що їм належить уживати у волинському шкільництві». Ця думка поширюється й на вибір представників шкільної адміністрації: «... не повинно бути ані одного повіту на Волині, де не було б українців у шкільній адміністрації» (Шкільництво, 1936b). В іншому випуску цієї ж газети автор вважає за потрібне створити хоча б один педагогічний ліцей із українською мовою навчання (Шкільництво, 1936b).

Хотілося б звернути також увагу на той факт, що редактор видання «Українська нива» наголошує на окремішності та чужорідності вживання щодо населення Волині термінів «русин» та «руський». Незгоду вживання цих слів як ідентифікації за національністю виголошують тому, що ці слова для волинського народу означають «росіянин», «російський». Натомість вважають уживання слів «українець», «український» такими, які б були правильні та відповідали національній належності волинян (Шкільництво, 1936b).

Повернемося до волинських часописів, що виходили друком у 1920-х роках. «Народний вісник» – це ілюстрований тижневик, який видавали у м. Луцьку в 1927 – 1928 рр. Його редактором був Василь Сагайда, який також став послом до Сейму (Степан, 2002). Публікували здебільшого статті з однойменною назвою «Хроніки українського життя», новини світу – «Вісті з широкого світу», питання еміграції українців (тут варто зазначити, що еміграція відбувалася не лише до країн Європи та Америки, проблемою було також переселення українців до Західної України з території більшовицької: «... над польською границею совіти пересовують війська, з метою унеможливити перехід границі численним біженцям, які масово тікають з совітського краю») (З-за большевицького кордону, 1927), новини більшовицької України – на сторінках часто згадувалось про голод на Наддніпрянщині, також простежувались насмішливі презирливі слова у бік комуністів, їхньої політики та діяльності. «Вісті з цілої держави» ознайомлювали читачів із новинами різних куточків Речі Посполитої, з політичним життям та реформами польського уряду. У публікаціях «Дрібна волинська хроніка» висвітлювались розвідки з повітів та сіл Волинського воєводства. У часописі також друкували практичні поради з догляду за домашнім господарством для селян – це передусім було зосереджено у повідомленнях про «Практичні поради». Не зважаючи на такий широкий спектр висвітлення тем у випусках газети «Народний вісник», її основним завданням було ознайомити українське населення з порядком проведення виборів до гмінних рад та вступною кампанією провідних тогочасних партій. Фактично кожен номер часопису вмщував статтю про прийдешні вибори, а випуски середини 1928 р. – ознайомлювали з їх результатами.

Серед розмаїття статей, розрахованих на широке коло читачів, було і питання українського шкільництва. Зокрема, подано наказ тодішнього міністра освіти Густава Добруцького, який визначав у середніх школах, учительських семінаріях, фахових школах та загальних публічних школах обов'язкове ведення шкільних актів та

документації державною мовою, тобто польською. Державною повинна була бути й мова педагогічних рад, різних шкільних конференцій, а також надписів і оголошень зсередини та зовні шкільних будинків. У контексті ранішого впровадження освітнього закону С. Грабського, винятки у попередніх умовах мали школи, у яких мовою навчання була недержавна – українська, або ж інша мова національних меншин: оголошення й написи подавали двома мовами, вищою мала бути звичайно польська мова, шкільні заходи та педагогічні ради дозволялося вільно проводити недержавною мовою навчання тої чи тої школи. У статті акцентовано увагу на невдоволенні таким провадженням у шкільній освіті з боку українців та інших національних меншин – солідарною з цим є також львівська газета «Діло». Однак такий крок мовної політики позитивно сприйняли представники чеської етнічної групи (Школа, 1927).

Інший випуск цієї ж газети дає чітко визначені помилки закону про утравкістичне шкільництво, згаданого вище. Яким би поступливим не видався цей закон, однак вивчення рідної мови для школяра починалося лише з другого класу. У першому ж діти, які розмовляють рідною мовою, мусили вчитися винятково польською, а це, своєю чергою, суперечить педагогічним підставам і впроваджує у психології дитини певну розбіжність, оскільки вона думає українською, а змушена говорити польською – це призводить до втрати думки, яка складалася на початку її висловлення, а часто навіть до неправильного її донесення. Автор акцентує увагу на діяльності меншостатевої школи, яка б від початку виховувала дитину та навчала її рідною мовою, поступово ознайомлюючи з культурою Польщі та польською мовою. А вже по закінченні такої школи учень зміг би вільно спілкуватися як рідною, так і державною мовами. У цій справі має бути зацікавлена насамперед держава, проте, як ми розуміємо, така система не належала до сфери зацікавлення Речі Посполитої (Меншостатєва, 1927).

У наступних випусках часопису ми бачимо пожвавлення ситуації з питанням української мови у школі. Зокрема, Міністерство освіти вводить обов'язкове вивчення української мови для дітей всіх національностей, що навчаються у середніх державних школах. Викладання розпочинатиметься з 1-го класу і становитиме по 3 години на тиждень упродовж 5 навчальних класів. У 6–8 класах кількість годин зменшується до 2. Окрім цього, зазначається, що школи повинні мати фахових вчителів української мови з українським походженням (Хроніка, 1927). Не думаю, що можна говорити про доцільність якісного виконання цього закону, оскільки часто у села чи міста, де не вистачало українських вчителів, скеровували педагогів польської національності, а вони проводили уроки лише польською мовою.

Часопис повідомляє, що від 1 вересня 1927 р. у середніх школах 5 воєводств було звільнено 830 учителів із тієї причини, що вони не мали відповідної кваліфікації для проведення уроків. Редакція вважала це схвальним кроком, оскільки на посади треба призначати відповідних та досвідчених вчителів (Новинки, 1927). Увагу привертає те, що не вказано, яких саме вчителів звільняла з роботи влада, а невідповідність кваліфікаційного рівня могла бути лише обманним маневром у відстороненні зі шкіл вчителів українського походження.

Після введення закону про обов'язкову українську мову у навчанні на території Волині, а також Східної Малопольщі нізвідки серед українців з'явилися противники такого впровадження. Результатом їхнього незадоволення політикою влади стали відкриті протести і вуличні сутички, які здебільшого відбувалися у Львові. Редакція газети «Народний вісник» засудила таку реакцію окремих прошарків суспільства та запевнила,

що реформи, які вводяться польським урядом, спрямовані на створення гідних умов життя всіх народностей, що проживали на території держави. Також було наголошено, що цього буде досягнуто, не зважаючи на спротив українців чи поляків (Життя, 1927).

До того ж виникали непоодинокі конфлікти між українцями та поляками в питаннях відвідування їхніми дітьми школи. Так, у «Народному віснику» ми можемо простежити, наскільки нелояльними до місцевого населення були поляки. Скарга жителя с. Великий Житин (Рівненський повіт) була адресована керівництву держави з риторичним питанням: «Чи справді польська держава за нас дбає, чи є для українців школи й чи можна в них по українськи вчити?». Проблема полягала у тому, що сина автора цієї скарги та інших українських дітей після місяця навчання у місцевій школі директор виставив за двері, аргументуючи це тим, що для них тут немає місця й вчителів, а як тільки вчителі з'являться, то тоді вони зможуть повернутися на заняття. Дітей же польських панів залишили вчитися у шкільному приміщенні. Редакція газети дала загальну відповідь щодо однакової ролі освітнього закону Речі Посполитої для представників усіх національних меншин та пообіцяла провести розслідування у цій справі (Дописи, 1927b). Звичайно, що такі випадки були не поодинокими, а українське населення часто залишалось незахищеним у правовому контексті.

На одному з засідань філії Товариства «Просвіта» представник Степан Горошко висловив своє занепокоєння стосовно стану українського шкільництва через широке впровадження в українських школах польської мови. Він звернувся із закликом до присутніх якомога частіше вимагати у влади суто українських шкіл. Дивною була реакція інших членів товариства, які запевнили С. Горошка у недоцільності такого рішення, оскільки всі вони живуть у Польській державі, а польська мова у такому разі зайвою не буде. Представництво вважало, що «від цієї науки, діти наші напевно поляками не стануть» (Дописи, 1927a). Думка слушна, проте тут проігноровано абсолютний вплив поляків на всі культурницькі сфери українців.

Ще одна проблема, яка непокоїла редакторів газети, – це проблема мізерної кількості україномовних видань. У 1925 р. українською мовою було видано тільки 181 книжку у 398 900 примірниках. У той час як євреї видали 519 власних книжок у 1 101 300 примірниках, поляки – 5 060 зразків різної літератури у 2 029 000 примірниках. Не кращою була ситуація і з часописами. У Польщі їх виходило приблизно 1 606, із них польських – 1 500, єврейських – 104, німецьких – 87, а українських у загальній кількості 63. Автор статті наголошує на необхідності збільшення друку україномовної літератури і періодичних видань та передачі цієї справи суспільним і просвітнім українським товариствам (Що кажуть, 1927).

Таким чином, волинська періодична преса, з'ясовуючи питання українського шкільництва у повоєнні роки, більше брала до уваги проблеми з нестачею приміщень для повноцінної роботи шкіл. Ознайомлювала читачів із ухвалами про допомогу для їх швидшого будівництва. Також висвітлювала ставлення польської влади до українського населення – в одних публікаціях закликала до співпраці та єднання, в інших – показувала реальну картину відносин двох все-таки не схожих народів. Для школярів значною перевагою були рекомендації шкільних підручників, часто редактори навіть вказували, де можна їх знайти або ж замовити. А з питаннями замовлень можна було звертатись і до редакцій газет.

Як ми можемо простежити, окремі редакції волинських газет висвітлювали в усій красі загальновідомий шкільний мовний закон міністра освіти С. Грабського

як такий, що не виправдав себе. Хоч у підтексті було зазначено головну мету цього закону, тобто задоволення культурницьких потреб представників етнічних груп, що мешкали на території Другої Речі Посполитої, насправді ж основною ідеєю цього освітнього задуму було пришвидшити темпи асиміляції не польського населення. Свій вплив на шкільництво намагалася поширити й Православна Церква, впроваджуючи до навчального процесу уроки релігійно-морального змісту з метою виховання духовно свідомих громадян.

У часописі «Народний вісник» опубліковано безліч заголовків із новинами з різних сфер життя. Серед них – й українське шкільництво. Редактори газети описували положення усіх постанов, що приймалися польською владою у сфері освіти, критикували їх доцільність чи проблеми застосування. Намагалися також показати реальний стан справи зі школою в окремих населених пунктах. Висвітлювали головні аспекти шкільного життя та свої занепокоєння щодо його повільного розвитку.

Тема українського шкільництва, що постає перед нами у публікаціях волинської преси, яскраво може бути розкрита у подальших дослідженнях за допомогою багатойджерельної бази україномовних газет Волинського краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Адамович, Т. (2021, 8 березня). Які газети читали у Володимирі-Волинському сто років тому. *Волинь*. <https://www.volyn.com.ua/news/176546-iaki-hazety-chytaly-u-volodymyri-sto-rokiv-tomu>

Відбудова Волині. (1927, 2 червня). *Народний вісник*.

Гаврецька, М. Й. (2020). Правовий режим української мови у сфері освіти в законодавчих актах Другої Речі Посполитої. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 6.

Гроші на освіту. (1928, 5 липня). *Народний вісник*.

Дописи з села і міста. Немудрі посили. (1927, 27 жовтня). *Народний вісник*.

Дописи з села і міста. Чи є школи для українців? (1927, 1 грудня). *Народний вісник*.

До шкільного сезону. (1923, 18 вересня). *Досвітня зоря*.

Єфименко, Г. Г. (2004). Грабський Станіслав. В *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 183.

Життя і преса. Школа і політика. (1927, 29 серпня). *Народний вісник*.

Загальна проблема культури співробітництва. (1923, 17 липня). *Досвітня зоря*.

Зашкільняк, Л. Грабський Станіслав. В *Енциклопедія сучасної України*, 2007. <https://esu.com.ua/article-25756>

З Волині. (1923, 15 липня). *Селянська правда*.

З Волині і Полісся. Сарни. (1923, 13 серпня). *Селянська правда*.

З-за большевицького кордону. (1927, 30 червня). *Народний вісник*.

Крамар, Ю. (2015). *Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя*. Луцьк: Вежа-друк.

Кредити на будову шкіл. (1928, 2 лютого). *Народний вісник*.

Меншостатєва школа. (1927, 26 травня). *Народний вісник*.

Новинки. (1927, 1 грудня). *Народний вісник*.

Павлюк, І. (2006). Україномовна преса Волині 1917–2000 рр. та Іван Франко. *Слово і Час*, 9.

Понедельник, Л. А. (2012). Видавнича справа політичних партій та громадських організацій міжвоєнної Волині. *Історичні студії. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*.

Понедельник, Л. (2015). *Літературно-мистецьке життя Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.)* [дис. к-та іст. наук, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки].

Про законоучительський з'їзд. (1923, 28 серпня). *Досвітня зоря*.

Статут шкільний. (1923, 9 жовтня). *Досвітня зоря*.

Степан, К. (2002). *Нариси з історії західноукраїнської преси першої половини ХХ ст.* Структура. Частина друга. Львів.

Степанюк, С. (2022). Часопис «Українська нива» в Луцьку (1928–1936 рр.) *Літопис Волині*, 26.

Стрільчук, Л. (2022). Луцьк у міжвоєнний період: особливості українського освітнього процесу та освітні заклади. *Науковий вісник Чернівецького університету ім. Юрія Федьковича. Історія*, 1.

Українські школи в Польщі. (1923, 24 червня). *Селянська правда*.

Хроніка українського життя. (1927, 18 серпня). *Народний вісник*.

Шкільництво на Волині. (1936, 6 вересня). *Українська нива*.

Шкільництво на Волині. (1936, 13 вересня). *Українська нива*.

Школа і освіта. Волинський законоучительський з'їзд. (1923, 10 липня). *Досвітня зоря*.

Школа. Мова й школа. (1927, 5 травня). *Народний вісник*.

Що кажуть про нас цифри. (1927, 8 грудня). *Народний вісник*.

REFERENCES

Adamovych, T. (2023, Berezen 8). Yaki hazety chytaly u Volodymyri-Volynskomu sto rokiv tomu. *Volyn*. <https://www.volyn.com.ua/news/176546-iaki-hazety-chytaly-u-volodymyri-sto-rokiv-tomu> (in Ukrainian).

Vidbudova Volyni. (1927, Cherven 2). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Havretska, M. J. (2020). Pravovyi rezhym ukrainskoi movy u sferi v zakonodavchykh aktakh Druhoi Rechi Pospolytoi. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 6 (in Ukrainian).

Hroshi na osvitu. (1928, Lypen 5). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Dopysy z sela i mista. Nemudri posyly. (1927, Zhovten 27). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Dopysy z sela i mista. Chy je shkola dlia ukraintsiv? (1927, Hruden 1). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Do shkilnoho sezonu. (1923, Veresen 18). *Dosvitnia zoria* (in Ukrainian).

Jefymenko, H. H. (2004). Hrabyskyi Stanislav. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: v-vo «Naukova dumka» (in Ukrainian).

Zhyttia i presa. Shkola i polityka. (1927, Serpen 29). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Zahalna problema kultury spivrobitnytstva. (1923, Lypen 17). *Dosvitnia zoria* (in Ukrainian).

- Zashkilniak, L. Grabskyi Stanislav. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, 2007. <https://esu.com.ua/article-25756> (in Ukrainian).
- Z Volyni. (1923, Lypnia 15). *Selianska pravda* (in Ukrainian).
- Z Volyni i Polissia. Sarny. (1923, Serpen 13). *Selianska pravda* (in Ukrainian).
- Z-za bolshevytskoho kordonu. (1927, 30 chervnia). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).
- Kramar, Ju. (2015). *Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia*. Lutsk: Vezha-druk (in Ukrainian).
- Kredyty na budovu shkil. (1928, Luty 2). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).
- Menshostateva shkola. (1927, Traven 26). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).
- Novynky. (1927, Hruden 1). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).
- Pavliuk, I. (2006). Ukrainomovna presa Volyni 1917–2000 rr. ta Ivan Franko. *Slovo i Chas*, 9 (in Ukrainian).
- Poniedielnyk, L. A. (2012). Vydavnycha sprava politychnykh partii ta hromadskykh orhanizatsii mizhvoiennoi Volyni. *Istorychni studii. Skhidnoevropeyskyi natsionalnyi universyту timeni Lesi Ukrainky* (in Ukrainian).
- Poniedielnyk, L. (2015). *Literaturno-mystetske zhyttia Volyni u mizhvoiennyi period (1921–1939 pp.)* (Candidate thesis, Skhidnoevropeyskyi natsionalnyi universytutimeni Lesi Ukrainky) (in Ukrainian).
- Pro zakonouchytelskyi zjizd. (1923, Serpen 28). *Dosvitnia zoria* (in Ukrainian).
- Statut shkilnyi. (1923, Zhovten 9). *Dosvitnia zoria* (in Ukrainian).
- Stepan, K. (2002). *Narysy z istorii zakhidnoukrainskoi presy pershoi polovyny XX st. Struktura. Czastyna druha*. Lviv (in Ukrainian).
- Stepaniuk, S. (2022). Chasopys «Ukrainska nyva» v Lutsku (1928–1936 rr.). *Litopys Volyni*, 26 (in Ukrainian).
- Strilchuk, L. (2022). Lutsk u mizhvoiennyi period: osoblyvosti ukrainskoho osvithnoho protsesu ta osvithni zaklady. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu im. Yurii Fedkoviycha. Istorii, 1* (in Ukrainian).
- Ukrainski szkoly v Polshchi. (1923, Cherven 24). *Selianska pravda* (in Ukrainian).
- Khronika ukrainskoho zhyttia. (1927, Serpen 18). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).
- Shkilnytstvona Volyni. (1936, Veresen 6). *Ukrainska nyva* (in Ukrainian).
- Shkilnytstvona Volyni. (1936, Veresen 13). *Ukrainska nyva* (in Ukrainian).
- Shkolai osvita. Volynskyi zakonouchytelskyi zjizd. (1923, Lypen 10). *Dosvitnia zoria* (in Ukrainian).
- Shkola. Mova j shkola. (1927, Traven 5). *Narodnyvisnyk* (in Ukrainian).
- Shcho kazhyt pro nas tsyfry. (1927, Hruden 8). *Narodnyi visnyk* (in Ukrainian).

Diana Mishkevych

Master's student

*of the Mykhailo Hrushevsky Department of Modern History
of Ukraine of Ivan Franko National University of Lviv*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6751-9306>

e-mail: diana.mishkevych@gmail.com

VOLYN PRESS OF THE 1920^s AND THE TOPIC OF EDUCATIONS

The article analyses several periodicals published in Volyn in the 1920^s. The main problems of the Volyn Ukrainian school system that arose immediately after the war are outlined. These were mainly the insufficient number of school premises for the educational process, the lack of funds from the state budget to support education in the region, and the need for loans for the construction of educational institutions. The issue of harassment of Ukrainian-language schools within the framework of the Polish policy of assimilation of the population and the establishment of bilingual schools in their place in accordance with the educational law of the Minister of Education S. Grabski, or the complete transfer of educational institutions to the Polish language are highlighted.

The problem of lack of qualified teaching staff for the full functioning of schools with Ukrainian as the language of instruction is substantiated. The author identifies the main motives for holding the law teachers' congress in Pochaiv, one of the main topics for discussion of which was the issue of Ukrainian schools and the organisation of their work.

The author mentions the low level of publication of Ukrainian-language literature of various kinds, compared to publications by Poles and Jews. The reasons for the conflicts between Ukrainians and Poles living in Volhynia, which usually involved language issues, were revealed.

Keywords: Ukrainian schooling, press, Volhynia, Uraquist schools, S. Hrabyski, H. Dobrutskyi, law-teaching congress.